

Η φύση των καθηκόντων του παιδοτρίβη και του γυμναστή στην αρχαία Ελλάδα μέσα από τα κείμενα των αρχαίων συγγραφέων

Μουρατίδου, Α.Α.*, Αναστασίου, Α., Τρικαλιώτης Δ.

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τ.Ε.Φ.Α.Α.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Είναι γεγονός ότι ο παιδοτρίβης εμφανίζεται πολύ πιο νωρίς από τον γυμναστή στην αρχαία Ελλάδα, αφού η αγωγή των νέων προηγήθηκε της προπόνησης των επαγγελματιών αθλητών, που ήταν καθήκον του δεύτερου. Ο γυμναστής εμφανίζεται λίγο πριν την εποχή του Πλάτωνα (427-347 π.Χ.), αφού στα έργα του φιλοσόφου μερικές φορές οι ονομασίες παιδοτρίβης και γυμναστής έχουν περίπου την ίδια έννοια. Διαμέσου των αιώνων και της ιστορίας της Φυσικής Αγωγής και του Αθλητισμού ο παιδοτρίβης χάνει συνεχώς έδαφος, το οποίο κερδίζει ο γυμναστής ο οποίος ήταν ο προπονητής των επαγγελματιών αθλητών. Οι γνώσεις του παιδοτρίβη, που ήταν αρκετές για την αγωγή των νέων, δεν επαρκούσαν για την προπόνηση των αθλητών, οι οποίοι φιλοδοξούσαν να πάρουν μέρος στους Πανελλήνιους Αγώνες. Όπως γίνεται γνωστό, τόσο από τον Φιλόστρατο όσο και από τον Γαληνό, το επάγγελμα του παιδοτρίβη γίνεται βοηθητικό αυτού του γυμναστή, κατά την εποχή τους (2^{ος} μ.Χ. αιώνας).

Λέξεις κλειδιά: παιδοτρίβης, γυμναστής, επαγγελματίες αθλητές, αρχαία Ελλάδα, αρχαίοι συγγραφείς

Εισαγωγή

Στους δύο περίπου πρώτους αιώνες των αρχαίων Ολυμπιακών Αγώνων (8^{ος} και 7^{ος} π.Χ. αιώνας) ή των άλλων αθλητικών γιορτών δεν υπάρχουν προπονητές, δεν υπάρχουν γυμναστές, παιδοτρίβες, σωφρονιστές, γυμνασιάρχοι, παιδονόμοι, μουσικοί, επιμελητές και λαμπαδάρχες της κλασικής περιόδου, οι οποίοι συνέβαλαν στην ανάπτυξη της Φυσικής Αγωγής της αρχαίας Ελλάδας. Είναι γεγονός ότι ο όρος Φυσική Αγωγή που χρησιμοποιείται από πολλούς σύγχρονους ερευνητές ήταν άγνωστος στους αρχαίους Έλληνες, οι οποίοι έκαναν χρήση της λέξης γυμναστική. Έτσι, στην παρούσα εργασία ο όρος Φυσική Αγωγή είναι οι γυμναστικές ασκήσεις των αρχαίων. Η αγάπη των ασκήσεων αυτών είναι η λεγόμενη "φιλογυμναστία" ή "φιλογυμνασία", κατά τον Πλάτωνα¹, ο οποίος αποκαλεί αυτόν που αγαπά την άσκηση "φιλογυμναστή"². Το αντίθετο βέβαια προκαλούσε αλγεινή εντύπωση και ονομαζόταν, κατά τον Αριστοτέλη³ και τον Αριστοφάνη⁴, "αγυμνασία" ή "αγυμναστία". Από τα κείμενα των αρχαίων συγγραφέων γίνεται γνωστό το γεγονός ότι ο παιδοτρίβης μαζί με τους άλλους "τεχνικούς" των αρχαίων αγώνων συνέβαλαν τα μέγιστα με

Διεύθυνση αλληλογραφίας:

Αικατερίνη Αντιγόνη Μουρατίδου
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού
Πανεπιστημιούπολη, 54124 Θέρμη-Θεσσαλονίκη

E-mail:

moukaterina@gmail.com

τέτοιο τρόπο ώστε οι νέοι να αποκτήσουν ένα ωραίο και συμμετρικό σώμα, να αγαπήσουν τη γυμναστική, να αποκτήσουν ρυθμό, χάρη και αρμονία στην εκτέλεση των ασκήσεων, να αποκτήσουν ευγένεια χαρακτήρα, πειθαρχία και σεβασμό στους κανόνες του παιχνιδιού και του αγώνα. Ο γυμναστής είχε ένα άλλο καθήκον, εξίσου σπουδαίο, αφού προετοιμάζε τους φιλόδοξους νέους, οι οποίοι είχαν τα φυσικά προσόντα να πάρουν μέρος στους μεγάλους αγώνες και ενδεχομένως να διακριθούν.

Η προετοιμασία των αθλητών στην Ομηρική εποχή

Τον 8^ο και 7^ο αιώνα, όταν δεν υπήρχαν γυμναστές και παιδοτρίβες, οι αθλητές που έπαιρναν μέρος στους αγώνες προσπαθούσαν να γίνουν καλύτεροι και να βελτιστοποιήσουν τις επιδόσεις τους επινοώντας διάφορες τεχνικές ή διδασκόμενοι από τα λάθη τους. Μ' αυτόν τον τρόπο προσπαθούσαν να επιτύχουν τα επιθυμητά αποτελέσματα. Είναι γεγονός ότι οι αρχαίοι αθλητές της παραπάνω περιόδου είχαν πάντοτε την ενθάρρυνση ή τη συμβουλή παλιών αθλητών συγκεκριμένων αθλημάτων ή ακόμη και συγγενικών τους προσώπων, οι οποίοι παρείχαν σε αυτούς τις κατάλληλες συμβουλές πριν ή κατά τη διάρκεια των αγώνων. Στους αγώνες που περιγράφονται στο 23^ο βιβλίο της Ιλιάδας, προς τιμήν του Πατρόκλου από τον φίλο του Αχιλλέα, η παρέμβαση του σοφού του στρατοπέδου, Νέστορα, στον γιο του Αντίλοχο στο αγώνισμα της αρματοδρομίας, είναι χαρακτηριστική. Ο Νέστορας, περίφημος αρματηλάτης και ο ίδιος, του δίνει συμβουλές, οι οποίες έχουν ιδιαίτερη αξία και σημασία. Τον συμβουλεύει σχετικά με την τακτική που πρέπει να ακολουθήσει κατά τη διάρκεια του αγώνα. Λέει, λοιπόν, στον Αντίλοχο ότι όταν οδηγεί το άρμα του να ακολουθεί ευθεία γραμμή, δηλαδή να μην παρεκκλίνει δεξιά ή αριστερά και να προσέξει τα άλογα μην του ξεφύγουν τη στιγμή που πραγματοποιούν τη στροφή. Παράλληλα, τον συμβουλεύει να αφήσει λίγο ελαφριά τα χαλινάρια του δεξιού αλόγου και να κρατήσει πιο σφιχτά αυτά του αριστερού, αφού η στροφή πραγματοποιείται από αριστερά, με σκοπό να περάσει πολύ κοντά από το σημείο της στροφής. Πρέπει, βέβαια, να προσέξει ιδιαίτερα να μη χτυπήσει το άρμα ή τα άλογα στο στύλο της στροφής και αποτύχει έτσι όλη η προσπάθειά του. Ο Νέστορας δεν παραλείπει να βοηθήσει τον γιο του και ψυχολογικά, λέγοντάς του ότι αν ακολουθήσει τις συμβουλές του και περάσει πρώτος τη δύσκολη και μοναδική στροφή, τότε θα είναι ο νικητής του αγώνα της αρματοδρομίας⁵. Στην ομηρική αυτή διήγηση ο Αντίλοχος αποδέχεται τη συμβουλή του πατέρα του, ο οποίος όταν ήταν νέος θεωρούνταν "άριστος αρματηλάτης".

Η παρουσία των επίσημων προπονητών

Η εμφάνιση των επίσημων προπονητών (παιδοτρίβες-γυμναστές) είναι ένα θέμα που απασχόλησε τους ερευνητές, χωρίς βέβαια να συμφωνούν πάνω σε αυτό. Ένας γνωστός ερευνητής του αρχαίου ελληνικού αθλητισμού και όχι μόνο, ο W. Pleket⁶ υποστηρίζει ότι οι προπονητές εμφανίζονται στον ελληνικό χώρο μετά το 500 π.Χ., κάτι που έρχεται σε αντίθεση με τις αρχαίες πηγές, όπου γίνεται φανερό πέρα από κάθε αμφιβολία ότι οι προπονητές των αρχαίων αθλητών προϋπήρχαν του 5^{ου} αιώνα π.Χ.. Ένα καλό παράδειγμα είναι η περίπτωση του αθλητή Αρραχίωνα (κατά τον Πausανία) ή Αρριχίωνα (κατά τον Φιλόστρατο) από τη Φιγαλεία της Αρκαδίας, ο οποίος είχε νικήσει τρεις φορές στους Ολυμπιακούς Αγώνες στο άθλημα του παγκρατίου. Η τρίτη νίκη του ήταν αυτή του έτους 564 π.Χ., την οποία πέτυχε μεταξύ άλλων και χάρη στην ενθάρρυνση του προπονητή του Ερυξία. Σύμφωνα με τον Φιλόστρατο⁷, ο αντίπαλος του Αρραχίωνα τον έφερε σε τόσο δύσκολη θέση ώστε ο αθλητής κινδύνευσε άμεσα να πνιγεί από το σφίξιμο. Φυσικά, ήταν επόμενο να παραδοθεί, αναγνωρίζοντας την ήττα του. Την τελευταία στιγμή, πριν παραδοθεί,

άκουσε τη φωνή του προπονητή του, Ερυξία, που του έλεγε: "Πόσο λαμπρή είναι η ανάμνηση ότι ποτέ δεν γνώρισες ήττα στην Ολυμπία". Ακούγοντας την ενθάρρυνση του Ερυξία, ο αθλητής κατέβαλε κάθε δυνατή προσπάθεια, σπάζοντας το δάχτυλο του ποδιού του αντιπάλου του. Αυτός, μη μπορώντας να αντέξει τον πόνο, σήκωσε το χέρι του παραδεχόμενος την ήττα του, την ίδια ακριβώς στιγμή που πέθανε ο Αρραχίων από την επικίνδυνη λαβή του. Οι κριτές των Αγώνων (Ελλανοδίκες) στεφάνωσαν τον αθλητή, ανακηρύσσοντάς τον ολυμπιονίκη, αφού ο αντίπαλός του είχε ήδη παραδεχθεί την ήττα του. Όπως μας πληροφορεί ο Πausanίας⁸, ο οποίος επισκέφθηκε την ιδιαίτερη πατρίδα του αθλητή (τη Φιγαλεία), υπήρχε ένα αρχαίο πέτρινο άγαλμα του Αρραχίωνα, κάτι που επιβεβαίωσε και η αρχαιολογική σκαπάνη τα τελευταία χρόνια, χρονολογώντας το άγαλμα αυτό την εποχή που έζησε ο αθλητής. Υπήρχε, όμως, και μία επιγραφή στη βάση του αγάλματος, αλλά την εποχή που επισκέφθηκε ο Πausanίας τη Φιγαλεία αυτή είχε ήδη σβηστεί⁹.

Μία άλλη περίπτωση αθλητή, σχεδόν παρόμοια με αυτή του Αρραχίωνα όσον αφορά τον ρόλο του προπονητή, είναι αυτή του αθλητή Γλαύκου από την Κάρυστο. Ο αθλητής αυτός νίκησε στους Ολυμπιακούς Αγώνες το έτος 520 π.Χ. στο αγώνισμα της πυγμαχίας. Ενώ ήταν έτοιμος να παραδεχθεί την ήττα του, κατόρθωσε με την ενθάρρυνση του προπονητή και πατέρα του να νικήσει τον αντίπαλό του¹⁰. Από τις περιπτώσεις των δύο τουλάχιστον παραπάνω αθλητών, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι υπήρχαν προπονητές αθλητών κατά τη διάρκεια του 6^{ου} π.Χ. αιώνα. Πιθανόν να μην ήταν γυμναστές όπως τους γνωρίζουμε τον 5^ο π.Χ. αιώνα και να ήταν απλά προπονητές. Ίσως να ήταν απλά παιδοτρίβες, οι οποίοι έκαναν και χρέη προπονητών πριν την εμφάνιση των γυμναστών. Είναι όμως βέβαιο ότι οι αθλητές δέχονταν από νωρίς τη βοήθεια προπονητών, με σκοπό την επίτευξη της νίκης. Φαίνεται ότι από τον 6^ο αιώνα π.Χ. οι αθλητές είχαν την ενθάρρυνση και την καθοδήγηση των προπονητών τους.

Η εμφάνιση και τα καθήκοντα του παιδοτρίβη

Το θέμα της επίσημης εμφάνισης των πρώτων παιδοτριβών και γυμναστών έχει απασχολήσει πολλούς νέους ερευνητές, χωρίς να υπάρχει συμφωνία σχετικά με τη χρονική περίοδο της αρχής της παρουσίας τους. Όλοι οι ερευνητές συμφωνούν ότι ο παιδοτρίβης χρονικά προηγήθηκε του γυμναστή, κάτι που γίνεται γνωστό και από τις αρχαίες μαρτυρίες. Από την εποχή ακόμη του Σόλωνα (630-559 π.Χ.), η συμβολή του παιδοτρίβη και του γυμνασίου στη διάπλαση των νέων δεν επιδέχεται αμφισβήτηση. Τόσο ο Αισχίνης¹¹ όσο και ο Αριστοφάνης¹² αναφέρονται στο θέμα αυτό, αφήνοντας σαφώς να εννοηθεί ότι η αγωγή των νέων ήταν στα χέρια του παιδοτρίβη και δευτερευόντως του γυμνασίου. Ο γυμνασίου επέβλεπε τις ασκήσεις των νέων και την καλή κατάσταση του γυμνασίου και της παλαίστρας, των οποίων είχε την επιστασία. Αυτονόητο καθίσταται ότι συνεργαζόταν αρμονικά με τον παιδοτρίβη για την καλύτερη αγωγή των νέων. Ήταν συνήθως ένας ευκατάστατος και έντιμος πολίτης, ο οποίος συχνά αναλάμβανε να πληρώσει πολλά από τα έξοδα του γυμνασίου ή να διοργανώνει λαμπαδηδρομίες με δικές του δαπάνες, έχοντας και τον τίτλο του "λαμπαδάρχη". Ήταν μία αγωγή που επαινεί ο Αριστοφάνης, λέγοντας ότι η αγωγή αυτή δημιούργησε τους ήρωες του Μαραθώνα, οι οποίοι μεγάλωσαν μέσα στις παλαίστρες. Η αγωγή εκείνη, έλεγε ο ποιητής, δημιούργησε τους νέους με το υγιές στήθος, το ωραίο χρώμα, τους μεγάλους ώμους και τη μικρή γλώσσα¹³. Κατά τον Πλάτωνα¹⁴, η παρουσία του παιδοτρίβη στην παλαίστρα απέβλεπε στη δημιουργία ωραίων και δυνατών παιδιών. Έτσι, οι γονείς πάντοτε ήθελαν να στείλουν τα παιδιά τους στις παλαίστρες, κοντά στους καλύτερους παιδοτρίβες και το κατάλληλο προσωπικό¹⁵.

Από τους αρχαίους συγγραφείς¹⁶ γίνεται γνωστό ότι ο παιδοτρίβης ήταν συνήθως ο ιδιοκτήτης της παλαίστρας, όπου τα παιδιά διδάσκονταν τη Φυσική Αγωγή και όχι μόνο. Η κυριότερη ασχολία του παιδοτρίβη ήταν η εκμάθηση των διαφόρων ασκήσεων και τεχνασμάτων της πάλης. Ο παιδοτρίβης συνήθιζε ο ίδιος να επιδεικνύει τις διάφορες ασκήσεις στους μικρούς μαθητές του. Άλλωστε, πληροφορούμαστε από τον Δίωνα Χρυσόστομο¹⁷ ότι δεν ήταν αρκετό για έναν παιδοτρίβη να μιλήσει στους μαθητές του για τις διάφορες ασκήσεις, αλλά επιδίωκε να τις δείξει και ο ίδιος. Ο Αρτεμίδωρος¹⁸ αναγνωρίζει στον παιδοτρίβη την ικανότητα της σωματικής και πνευματικής διάπλασης των νέων, λέγοντας: *άνθρώπους πλάττειν αγαθόν παιδοτρίβις*. Στην αρχαία τέχνη ο παιδοτρίβης εμφανίζεται συχνά να κρατάει ένα ραβδί. Το γεγονός αυτό έδωσε την αφορμή στον Δίωνα Χρυσόστομο να πιστέψει ότι ο παιδοτρίβης χτυπούσε με το ραβδί αυτό τους ανυπάκουους μαθητές¹⁹. Επίσης, πληροφορούμαστε από τον Αριστοφάνη ότι ανάμεσα στα καθήκοντα του παιδοτρίβη ήταν η ανάπτυξη και καλλιέργεια καλών και ευγενικών χαρακτήρων²⁰. Ο Δίων Χρυσόστομος²¹ μας πληροφορεί ότι ο παιδοτρίβης ήταν γνώστης πολλών τεχνασμάτων της πάλης, ενώ ο Ισοκράτης πίστευε ότι γνώριζε τις αναγκαίες κινήσεις για τον αγώνα²². Φαίνεται ότι, την εποχή του Πλάτωνα (427-347 π.Χ.), οι παιδοτρίβες είχαν ιατρικές και διάφορες θεωρητικές γνώσεις. Ο Ηρόδικος ο Σηλυμβριανός (5^{ος} π.Χ. αιώνας), από τους πρώτους παιδοτρίβες, έχοντας και ιατρικές γνώσεις συνδύαζε την παιδοτριβική με την ιατρική και συνιστούσε ασκήσεις για τη θεραπεία των διαφόρων ασθενειών. Ο φιλόσοφος Πλάτων αναφέρεται εκτενώς στις μεθόδους που χρησιμοποιούσε ο Ηρόδικος, επικρίνοντας μερικές από τις πρακτικές που εφαρμόζε²³. Ανεξάρτητα από την κριτική που ασκεί ο φιλόσοφος στις μεθόδους που χρησιμοποιούσε ο Ηρόδικος, σήμερα ο τελευταίος μπορεί να θεωρηθεί ο επινοητής της ιατρικής γυμναστικής, δηλαδή της θεραπείας διαφόρων ασθενειών μέσω των κατάλληλων γυμναστικών ασκήσεων και των αποθεραπευτικών μεθόδων. Στα ονόματα των γνωστών γυμναστών της Αθήνας πρέπει να προστεθούν και αυτά του Ευπόλεμου²⁴ και του Ιππόμαχου²⁵, τα οποία αναφέρονται από τους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς.

Από τις αρχαίες πηγές, γίνεται φανερό ότι η αμοιβή του παιδοτρίβη δεν πρέπει να ήταν υψηλή. Ο Λουκιανός (120-182 μ.Χ.), σατιρίζοντας τους πλούσιους της εποχής του για την πολυτελή τους διαβίωση, λέει ότι στον Κάτω κόσμο γίνονται ζητιάνοι, πωλητές παστών ψαριών ή διδάσκουν στα μικρά παιδιά²⁶. Έτσι, μπορεί κανείς να συμπεράνει ότι οι διάφοροι δάσκαλοι της παλαίστρας πληρώνονταν πολύ λίγο, κάτι που υποδεικνύεται και από το γεγονός ότι όλοι σχεδόν οι Αθηναίοι πολίτες μπορούσαν να στείλουν τα παιδιά τους για να μάθουν ανάγνωση και γραφή²⁷. Οπωσδήποτε, υπήρχαν στην αρχαία Αθήνα και ακριβά σχολεία, όπου μπορούσαν οι πλούσιοι να στείλουν τα παιδιά τους. Όμως η αγωγή των παιδιών δεν ήταν ακριβή²⁸. Ο μισθός του παιδοτρίβη για ένα χρόνο ήταν, σύμφωνα με τον Αθηναίο (2^{ος}-3^{ος} αιώνας μ.Χ.), μία μνα (100 δραχμές) στο τέλος του 4^{ου} π.Χ. αιώνα²⁹. Ο Μ. Golden χαρακτηρίζει την πληροφορία αυτή αναξιόπιστη, αφού δίνεται στη διάρκεια ενός σύντομου διαλόγου με σκοπό να δείξει ότι μία εταίρα μπορούσε να κερδίσει ένα τόσο μεγάλο ποσό σε μία μέρα, που ο παιδοτρίβης χρειαζόταν ένα χρόνο για να το αποκτήσει και ο εργάτης 75 μέρες³⁰. Με άλλα λόγια ήθελε ο διάλογος αυτός να δείξει καθ' υπερβολήν ότι μία φημισμένη εταίρα μπορούσε να κερδίσει μόνο μία φορά ένα ποσό ίσο με τις ετήσιες αποδοχές του παιδοτρίβη, κάτι που προφανώς ήταν ένα σχήμα λόγου. Είναι λογικό να συμπεράνουμε ότι τον 5^ο και 4^ο αιώνα π.Χ. ο μισθός του παιδοτρίβη δεν ήταν 100 δραχμές, ούτε βέβαια ικανοποιητικός. Όμως, φαίνεται ότι ήταν υψηλότερος από των άλλων δασκάλων, διότι ο παιδοτρίβης ήταν η μορφή της παλαίστρας και η Φυσική Αγωγή κατείχε πολύ σπουδαία θέση στη γενικότερη αγωγή των νέων³¹. Άλλωστε, από επιγραφές της ίδιας περιόδου γίνεται γνωστό ότι ο μισθός του παιδοτρίβη ήταν τρεις με πέντε φορές μεγαλύτερος, δηλαδή από 300 μέχρι 500

δραχμές³². Στην αρχαία Αθήνα και σε άλλες ελληνικές πόλεις, η αγωγή των νέων δεν ήταν υποχρεωτική. Έτσι, ο παιδοτρίβης ήταν ένας ιδιωτικός δάσκαλος που πληρωνόταν από τους ιδιώτες. Συνήθως μερικοί από τους ιδιώτες αυτούς ήταν πλούσιοι. Άρα, είναι λογικό να συμπεράνουμε ότι η αμοιβή του παιδοτρίβη ήταν σημαντική. Από τον Αντιφώντα πληροφορούμαστε ότι οι παιδοτρίβες αυτοί, σε μερικές περιπτώσεις, όταν οι ασκήσεις απαιτούσαν μεγάλους χώρους, χρησιμοποιούσαν δημόσια γυμνάσια και παλαίστρες³³.

Η εμφάνιση και τα καθήκοντα του γυμναστή

Κατά τον N. Gardiner³⁴, ο παιδοτρίβης αναλάμβανε την εκπαίδευση των παιδιών από την ηλικία των 7 ετών και σε μερικές περιπτώσεις μέχρι και των 20 ετών, με την προϋπόθεση ότι οι νέοι αυτοί δεν φιλοδοξούσαν να πάρουν μέρος στους μεγάλους αγώνες. Αυτό συνέβαινε διότι η προετοιμασία για τη συμμετοχή σε αυτούς ήταν έργο των γυμναστών³⁵. Συνήθως, οι νεότεροι συγγραφείς με δυσκολία διακρίνουν τον παιδοτρίβη από τον γυμναστή³⁶. Είναι πιθανό αυτό να οφείλεται στο γεγονός ότι στον Πλάτωνα "οι ονομασίες παιδοτρίβης και γυμναστής είναι στην πράξη συνώνυμες"³⁷. Κατά τον C. Forbes, ο Πλάτων αναφέρει συχνά τον παιδοτρίβη και σπάνια τον γυμναστή, διότι η εμφάνιση του γυμναστή έλαβε χώρα την εποχή του ή λίγο πριν την εμφάνιση των επαγγελματιών αθλητών³⁸. Ο συγγραφέας πιθανότατα βασίζεται στον Γαληνό, ο οποίος στο έργο του *Θρασύβουλος* υποστηρίζει την άποψη αυτή³⁹.

Φαίνεται ότι η εμφάνιση του γυμναστή λαμβάνει χώρα λίγο πριν ή κατά την εποχή του Πλάτωνα, όταν οι αθλητές που έπαιρναν μέρος στους μεγάλους αγώνες είχαν ανάγκη από ειδική προετοιμασία την οποία δεν μπορούσε να δώσει ο παιδοτρίβης. Ο Αριστοτέλης πίστευε ότι ο γυμναστής είχε ανώτερη γνώση σχετικά με την προετοιμασία των αθλητών οι οποίοι προορίζονταν να πάρουν μέρος στους μεγάλους αθλητικούς αγώνες. Ο φιλόσοφος κάνει σαφή διάκριση μεταξύ του εμπειρικού παιδοτρίβη και του επιστήμονα γυμναστή, αφού σημειώνει ότι τα παιδιά πρέπει να παραδίδονται στους γυμναστές και τους παιδοτρίβες, διότι οι πρώτοι ασχολούνται με την κατάσταση του σώματος και οι δεύτεροι με τις ενέργειές τους⁴⁰. Οι γυμναστές, όχι μόνο προπονούσαν τους αθλητές για τους μεγάλους αγώνες, αλλά επίσης επέβλεπαν τις τελευταίες προετοιμασίες, δίνοντας τις κατάλληλες συμβουλές-ενθαρρύνσεις πριν και κατά τη διάρκεια του αγώνα⁴¹. Ο ιδανικός γυμναστής κατά τον Αριστοτέλη πρέπει να γνωρίζει α) το είδος της προπόνησης που ταιριάζει σε συγκεκριμένο σωματικό τύπο αθλητή, β) την ιδανική προπόνηση για τον ιδανικό αθλητή και γ) ποια είναι η προπόνηση που μπορεί να εφαρμοστεί στην πλειοψηφία των διάφορων σωματότυπων. Ο φιλόσοφος, επίσης πιστεύει ότι η γυμναστική τέχνη, δηλαδή η τέχνη την οποία γνωρίζει ο γυμναστής, πρέπει να επιλέξει το είδος της προπόνησης που θα ακολουθήσουν αυτοί οι οποίοι θέλουν να αποκτήσουν μία πολύ καλή φυσική κατάσταση, χωρίς να φιλοδοξούν να πάρουν μέρος σε μεγάλους αγώνες⁴².

Κατά τον D. Young, υπάρχει στενή σχέση μεταξύ της αρχαίας προπονητικής και αρχαίας ιατρικής. Ο συγγραφέας αναφέρει την περίπτωση της πόλης του Κρότωνα, η οποία ήταν γνωστή όχι μόνο για τους σπουδαίους της αθλητές-νικητές των Πανελληνίων Αγώνων αλλά και για τους σπουδαίους της γιατρούς, όπως ο Δημοσίδης, γαμπρός του μεγάλου αθλητή της πάλης Μίλωνα⁴³. Η κοινωνική θέση την οποία κατείχαν οι γυμναστές στην Αρχαία Ελλάδα, ήταν σαφώς καλύτερη από αυτή που είχαν οι παιδοτρίβες. Αυτό άλλωστε ισχυρίζονται, μεταξύ άλλων, τόσο ο N. Gardiner⁴⁴ όσο και ο H. Harris⁴⁵. Με την άποψη αυτή δεν μπορούμε παρά να συμφωνήσουμε, διότι οι προπονητές-γυμναστές των αθλητών στην πλειοψηφία τους ήταν παλιοί μεγάλοι αθλητές, νικητές στις Πανελλήνιες γιορτές. Ήταν επαγγελματίες γυμναστές, όπως επαγγελματίες ήταν και οι αθλητές

που προπονούσαν⁴⁶. Σπουδαίος γυμναστής ήταν ο Μελησίας, του οποίου οι αθλητές κέρδισαν 30 νίκες σε μεγάλους αγώνες τόσο στην πάλη όσο και στο παγκράτιο⁴⁷. Ανάμεσα στους μεγάλους γυμναστές που αναφέρει ο Πίνδαρος είναι και ο γυμναστής Μένανδρος, ο οποίος ήταν Αθηναίος προπονητής των μεγάλων αθλητών του παγκρατίου της Αίγινας⁴⁸. Ο Πίνδαρος δεν είχε καμία αμφιβολία ότι οι Αθηναίοι προπονητές ήταν οι καλύτεροι. Μάλιστα αποκαλεί τον γυμναστή, τέκτονα των αθλητών⁴⁹.

Είναι γεγονός γενικά παραδεκτό, ότι ο παιδοτρίβης προηγήθηκε του γυμναστή, ο οποίος κάνει την εμφάνισή του με την εμφάνιση των επαγγελματιών αθλητών. Ο παιδοτρίβης υπήρχε πολύ πριν τον γυμναστή, δεδομένου ότι οι αθλητικές ασκήσεις αποτελούσαν μέρος της γενικότερης αγωγής πολύ πριν την ανάγκη για την ειδική προπόνηση των αθλητών στους μεγάλους αγώνες⁵⁰. Κατά τον N. Gardiner, η λέξη *γυμναστής* χρησιμοποιείται πρώτη φορά από τον Ξενοφώντα (430-350 π.Χ.), αν και οι λέξεις *γυμνάζω* και *γυμνάσιο* εμφανίζονται νωρίτερα. Το χρονικό διάστημα για την εμφάνιση του γυμναστή είναι, κατά τον N. Gardiner, οι αρχές του 5^{ου} π.Χ. αιώνα⁵¹.

Κατά τους αυτοκρατορικούς χρόνους, η εικόνα που έχουμε για τον παιδοτρίβη και τον γυμναστή παρέχεται τόσο από τον Φιλόστρατο όσο και από τον Γαληνό, ο οποίος ήταν προσωπικός γιατρός του αυτοκράτορα Μάρκου Αυρηλίου και γιατρός-προπονητής των μονομάχων.

Ο Φιλόστρατος (2^{ος} αιώνας μ.Χ) είχε τη γνώμη ότι ο γυμναστής της εποχής του είχε τόσο θεωρητικές όσο και πρακτικές γνώσεις όσον αφορά την προπόνηση των αθλητών, ενώ ο παιδοτρίβης είχε μόνο πρακτικές γνώσεις:

Τι πρέπει λοιπόν να πιστεύουμε για τη γυμναστική; Τι άλλο από το να τη θεωρούμε επιστήμη που προέρχεται από τη σύνθεση παιδοτριβικής και ιατρικής και είναι πιο ολοκληρωμένη από την πρώτη και μέρος της δεύτερης; Θα εξηγήσω τι ποσοστό έχει πάρει και από τις δύο. Πόσες είναι οι τεχνικές στην πάλη, θα απαριθμήσει ο παιδοτρίβης ... Ο γυμναστής θα διδάξει και αυτά, αν δεν τα γνωρίζει ο αθλητής ... Από την άποψη αυτή οι τέχνες είναι ισότιμες, όμως η απομάκρυνση περιττών υγρών και η μείωση βάρους και το μαλάκωμα των σκληρυμένων μελών και η πάχυνση ενός μέλους του σώματος ή η μεταβολή του ή το ζέσταμά του μπορούν να επιτευχθούν μόνο με γνώσεις γυμναστικής. Αυτές τις γνώσεις δεν μπορεί να τις έχει ο παιδοτρίβης κι αν έχει κάποιες, θα τις εφαρμόσει με λανθασμένο τρόπο στους νέους και θα δημιουργήσει προβλήματα στην καλή φυσική τους κατάσταση. Σε αυτό τον βαθμό υπερέρχει η γυμναστική από την παιδοτριβική που προαναφέραμε⁵².

Από ένα άλλο εδάφιο του Φιλόστρατου γίνεται γνωστό ότι ο γυμναστής της εποχής του είχε και ιατρικά καθήκοντα, κάτι που φανερώνει ότι είχε και ιατρικές γνώσεις⁵³. Παράλληλα, ο Φιλόστρατος τονίζει την εξειδίκευση των γυμναστών στις επιμέρους αθλητικές δραστηριότητες:

Τη γυμναστική όμως, κανείς δε θα μπορούσε να ασκεί ως επάγγελμα στο σύνολο της, διότι όποιος γνωρίζει τα σχετικά με τους αγώνες δρόμου, θα αγνοεί τα σχετικά με την πάλη και το παγκράτιο κι αυτός που προπονεί αθλητές των βαρύτερων αθλημάτων, είναι άσχετος με τους άλλους τομείς⁵⁴.

Ο Φιλόστρατος λέει ότι ο γυμναστής πρέπει να κατέχει τη φυσιολογική στο σύνολό της. Η φυσιολογική τέχνη βασίζεται στην άποψη ότι η διανοητική κατάσταση και ο χαρακτήρας του ατόμου δεν είναι άσχετα με τη σωματική κατάσταση ούτε και ανεπηρέαστα από αυτή. Έτσι, από τη σωματική κατασκευή και τα χαρακτηριστικά του προσώπου πρέπει ο γυμναστής να κρίνει το ήθος και την ιδιοσυγκρασία του αθλητή. Ίσως, ο γυμναστής γίνεται κατά κάποιον τρόπο κριτής της φύσης του αθλητή, με σκοπό να εξακριβώσει τα φυσικά του προσόντα και σε ποιο άθλημα μπορεί να είναι καλός και να αποδώσει καλύτερα⁵⁵. Ο Φιλόστρατος γενικά ήταν αντίθετος με τις προπονητικές μεθόδους που χρησιμοποιούσαν οι γυμναστές (σύστημα τετράδων). Θεωρούσε πως ειδικά το σύστημα των τετράδων ήταν η καταστροφή της γυμναστικής. Πίστευε ότι οι παλιές

μέθοδοι προπόνησης ήταν καλύτερες. Επομένως, η επιστροφή σε αυτές ήταν πρωταρχικής σημασίας⁵⁶.

Η κριτική, που ασκεί ο Γαληνός (2^{ος} μ.Χ. αιώνας) στους επαγγελματίες αθλητές της εποχής του, είναι γνωστή λόγω της ασυνήθιστης σκληρότητάς της. Ο Γαληνός δε φαίνεται να ασκεί κριτική στους γυμναστές της εποχής του, δηλαδή στους προπονητές των επαγγελματιών αθλητών αλλά στους τελευταίους για το είδος της προπόνησής τους και τον απαράδεκτο, από ιατρικής άποψης, τρόπο ζωής τους. Ο Γαληνός σωστά υποστηρίζει ότι η εμφάνιση του γυμναστή λαμβάνει χώρα λίγο πριν την εποχή του Πλάτωνα και ότι ο παιδοτρίβης προηγήθηκε χρονικά του γυμναστή⁵⁷. Η "παιδοτριβική" δεν είναι ένα από τα θέματα που ενδιαφέρουν τον Γαληνό. Το ενδιαφέρον του συγκεντρώνεται κυρίως στη γυμναστική η οποία κατά την άποψή του πρέπει να αποτελεί μέρος της ιατρικής. Έτσι, ο γυμναστής δεν πρέπει να είναι απλά ο προπονητής των αθλητών, αλλά επίσης ένας πραγματικός φορέας της αγωγής, ο οποίος συνδυάζει την επαγγελματική προπονητική ικανότητα με τις ιατρικές γνώσεις που θα τον βοηθήσουν να καταστήσει το έργο του περισσότερο αποδοτικό⁵⁸. Στα *Υγιεινά*, ο Γαληνός δεν αφήνει καμία αμφιβολία για την ανωτερότητα του γυμναστή έναντι του παιδοτρίβη και προτείνει ο δεύτερος να είναι απλά βοηθός του πρώτου⁵⁹. Η κριτική που ασκεί ο Γαληνός, όπως αναφέραμε, είναι ιδιαίτερα σκληρή, τη στιγμή μάλιστα που ο ίδιος ήταν για ένα διάστημα προπονητής των μονομάχων οι οποίοι εμφανίζονταν στις διάφορες αρένες της αυτοκρατορίας και ιδιαίτερα της Ρώμης. Βέβαια, η κριτική του Γαληνού⁶⁰ δεν είναι η μοναδική για τους επαγγελματίες αθλητές, τις αμοιβές τους, τη σκληρή τους προπόνηση και το είδος της ζωής τους. Ο Τυρταίος⁶¹ θα πει ότι η αρετή των αθλητών δεν είναι πιο σπουδαία από αυτή των πολεμιστών. Ο φιλόσοφος Πλάτων πίστευε ότι η φύση των επαγγελματιών αθλητών είναι νυσταλέα και όχι υγιεινή και ότι αν αλλάξουν συνήθειες θα αρρωστήσουν αμέσως⁶². Την πλέον αυστηρή κριτική, στους κλασικούς χρόνους, για τους επαγγελματίες αθλητές ασκεί ο Ευριπίδης⁶³, ο οποίος έλεγε ότι "από τις χιλιάδες των κακών που ενέσκυψαν πάνω στην Ελλάδα το χειρότερο ήταν οι αθλητές", αν και προφανώς πρόκειται για ποιητική υπερβολή.

Επίλογος

Μερικοί νεώτεροι συγγραφείς συγχέουν τον γυμναστή με τον παιδοτρίβη. Ο παιδοτρίβης ήταν ο σπουδαιότερος και αρχαιότερος από όλους τους δασκάλους των μικρών παιδιών. Ήταν υπεύθυνος για την αρμονική ανάπτυξη των νέων, καθώς επίσης για την καλλιέργεια καλών τρόπων, ευγένειας χαρακτήρα και κοσμιότητας. Κατά την κλασική περίοδο, συχνά αναφέρεται μαζί με τους γιατρούς για την πρόληψη και θεραπεία διαφόρων παθήσεων. Οι αρχαίοι Έλληνες φιλόσοφοι πίστευαν ότι τα μικρά παιδιά κοντά στον παιδοτρίβη αποκτούσαν, εκτός των άλλων, σταθερό χαρακτήρα και καλούς τρόπους. Έτσι, οι γονείς προσπαθούσαν να στείλουν τα παιδιά τους στον καλύτερο παιδοτρίβη. Το έργο του παιδοτρίβη, στα μεγαλύτερα παιδιά, ήταν η εκμάθηση βασικών πραγμάτων σχετικά με την τεχνική των διαφόρων αγωνισμάτων και η δημιουργία υγιών και ευγενικών νέων. Σε μερικές περιπτώσεις θα μπορούσε να προετοιμάσει συγκεκριμένους νέους για συμμετοχή σε αθλητικό συναγωνισμό, αλλά συνήθως περιοριζόταν στα παραπάνω καθήκοντά του.

Η εμφάνιση του γυμναστή συμπίπτει με την εμφάνιση των επαγγελματιών αθλητών, που χρονικά συμπίπτει με την εποχή που έζησε ο Πλάτωνας, αφού ο φιλόσοφος δεν κάνει σαφή διάκριση μεταξύ γυμναστή και παιδοτρίβη. Η παρουσία του γυμναστή στην εποχή του επαγγελματισμού στον αθλητισμό ήταν απαραίτητη, αφού οι επαγγελματίες αθλητές είχαν απόλυτη ανάγκη από τις πολύτιμες υπηρεσίες του. Ο γυμναστής είχε πολύ περισσότερες γνώσεις από τον παιδοτρίβη σχετικά με την προπόνηση και το είδος των ειδικών ασκήσεων, αναγκαίων για κάποια

σοβαρή διάκριση. Συνήθως οι γυμναστές ήταν πρώην νικητές Πανελληνίων Αγώνων, με πολλές γνώσεις όσον αφορά τα επιμέρους αγωνίσματα αλλά και ιατρική κατάρτιση, κάτι που δεν είχε ο παιδοτρίβης, του οποίου το επάγγελμα θα γίνει με την πάροδο του χρόνου υποβοηθητικό του γυμναστή.

Βιβλιογραφία

1. Πλάτων, *Πρωταγόρας*, 342γ, ε, *Πολιτεία*, 452β, *Συμπόσιο*, 182γ, 205ε.
2. Πλάτων, *Πολιτεία*, 456α.
3. Αριστοτέλης, *Ρητορική*, 1088.
4. Αριστοφάνης, *Βάτραχοι*, 1092.
5. Όμηρος, *Ιλιάδα*, 23.306-348.
6. Pleket, Henri W.: "Games, prizes, athletes and ideology. Some aspects of the history of sport in the Greco-Roman world", in: *1 Stadion. Zeitschrift Für Geschichte des Sports und der Körperkultur* (1975), 49-89, p.64.
7. Φλόστρατος, *Γυμναστικός*, 21: *Αρραχίωνα δέ τόν παγκρατιαστήν δύο μὲν ἤδη Ὀλυμπιάδας νικῶντα, τρίτην δέ ἐπ' ἐκείναις Ὀλυμπιάδα μαχόμενον περὶ τοῦ στεφάνου καί ἤδη ἀπαγορεύοντα Ἐρυζίας ὁ γυμναστής ἐς ἔρωτα θανάτου κατέστησεν ἀναβοήσας ἔξωθεν ὡς καλόν ἐντάφιον τόν ἐν Ὀλυμπία μὴ ἀπειπεῖν.*
8. Πausanias, 8.40.1-2: *Φιγαλεῦσι δὲ ἀνδριάς ἐστὶν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς Ἀρραχίωνος τοῦ παγκρατιαστοῦ... τῶ δὲ Ἀρραχίονι ἐγένοντο Ὀλυμπικαὶ νῖκαι δύο μὲν ὀλυμπιάσι ταῖς πρὸ τῆς τετάρτης καὶ πεντηκοστῆς, ἐγένοντο δὲ καὶ ἐν αὐτῇ σὺν δικαίῳ τε ἐκ τῶν Ἑλληνοδικῶν καὶ Ἀρραχίωνος αὐτοῦ τῆ ἀρετῆ. ὡς γὰρ δὴ πρὸς τὸν καταλειπόμενον ἔτι τῶν ἀνταγωνιστῶν ἐμάχετο ὑπὲρ τοῦ κοτίνου, ὁ μὲν προέλαβεν ὅστις δὴ ὁ ἀνταγωνιζόμενος καὶ τοῖς ποσὶ τὸν Ἀρραχίωνα εἶχεν ἐξωκῶς καὶ τὸν τράχηλον ἐπίεζεν ἅμα αὐτοῦ ταῖς χερσίν· ὁ δὲ Ἀρραχίων ἐκκλᾶ τῶν ἐν τῶ ποδὶ τοῦ ἀνταγωνιζομένου δάκτυλον, καὶ Ἀρραχίων τε τὴν ψυχὴν ἀφήσιν ἀγχόμενος καὶ ὁ ἀγχων τὸν Ἀρραχίωνα ὑπὸ τοῦ δακτύλου τῆς ὀδύνης κατὰ τὸν καιρὸν ἀπαγορεύει τὸν αὐτόν. Ἥλειοι δὲ ἐστεφάνωσάν τε καὶ ἀνηγόρευσαν νικῶντα τοῦ Ἀρραχίωνος τὸν νεκρὸν.*
9. Richter, Gisela: *Kouroi: Archaic Greek Youths*. The Phaidon Press, London 1960, p.77, figs 144-146. Βλ. επίσης Μουρατίδης, Ιωάννης: *Ιστορία Φυσικῆς Αγωγῆς καὶ Αθλητισμοῦ τοῦ Αρχαίου Κόσμου*. CoryCity Publish, Θεσσαλονίκη 2010, σελ.375. Αλμπανίδης, Ευάγγελος: *Ιστορία τῆς Ἀθλησῆς στον αρχαῖο Ἑλληνικὸ κόσμον*. Εκδόσεις Salto, Θεσσαλονίκη 2004, σελ.165.
10. Πausanias, 6.10.1-3. Ο αθλητῆς σύμφωνα με τὸν Πausanias νίκησε 2 φορές στα Πύθια, 8 στα Νέμεα, 8 στα Ἴσθμια καὶ σε πολλοὺς τοπικοὺς αγώνες.
11. Αισχίνης, *Τίμαρχος*, 10.
12. Αριστοφάνης, *Νεφέλες*, 973, *Ιππεῖς*, 1238.
13. Αριστοφάνης, *Νεφέλες*, 986-987: *ἐξ ὧν ἄνδρας Μαραθωνομάχους ἡμῆ παιδεύσεις ἔθρεψεν. Νεφέλες, 1002-1014: ἀλλ' οὐδ' λιπαρός γε καὶ εὐανθῆς ἐν γυμνασίῳ διατρίψεις... ἦν ταῦτα ποιῆς ἀγὼ φράζω καὶ πρὸς τούτοις προσέχεις τὸν νοῦν ἔξεις ἀεὶ στήθος λιπαρόν, χροιάν λαμπράν, ὤμους μεγάλους, γλῶτταν βαιάν, πυγὴν μεγάλην, πόσθην μικράν.*
14. Πλάτων, *Γοργίας*, 504, *Πρωταγόρας*, 313, *Κρίτων*, 4.
15. Πλάτων, *Πρωταγόρας*, 313, *Γοργίας*, 452.
16. Πλάτων, *Πρωταγόρας*, 312. Διογένης Λαέρτιος, 6.30.
17. Δίων Χρυσόστομος, IXViii.
18. Αρτεμίδωρος, *Ονειροκριτικά*, 3.17.
19. Δίων Χρυσόστομος, IXV.19.
20. Αριστοφάνης, *Βάκχες*, 424-425, *Νεφέλες*, 973-974.
21. Δίων Χρυσόστομος, XViii.21.
22. Ισοκράτης, *Περὶ Αντιδόσεως*, 15.183. Επίσης βλ. Αλμπανίδης: *Ιστορία*, σελ.229.

23. Πλάτων, *Πολιτεία*, 406α-β.
24. Αισχίνης, *Τίμαρχος*, 102.
25. Αθήναιος, 13.47.
26. Λουκιανός, *Νεκρικοί Διάλογοι*, 17.
27. Freeman, Kenneth: *Schools of Hellas: an essay on the practice and theory of ancient Greek education from 600 to 300 BC*. Kennikat Press, New York 1969, p.81.
28. Μουρατίδης: *Ιστορία*, σελ.151.
29. Αθήναιος, 13.584.
30. Golden, Mark: *Sport and Society in Ancient Greece*. Cambridge University Press, Cambridge 1998, p.160.
31. Μουρατίδης: *Ιστορία*, σελ.151.
32. Forbes, Clarence: "Teacher's Pay in Ancient Greece", in: *2 University of Nebraska Studies* (1942), Pp. 60, p.32. Γίνεται γνωστό από μία επιγραφή του 2ου π.Χ. αιώνα ότι πράγματι ο μισθός του παιδοτρίβη ήταν 500 δραχμές. Στην ίδια επιγραφή φαίνεται ότι ο μισθός του κιθαριστή ήταν 700 δραχμές. McCabe, Teos 41: "...παιδοτρίβας δύο, μισθόν δ' αυτών εκατέρωι δίδοσθαι του ενιαυτού δραχμάς πεντακοσίας, αποδείκνυσθαι δε κιθαριστήν ή ψάλτην, μισθόν δε δίδοσθαι τωι χειροτονηθέντι του ενιαυτού δραχμάς επτακοσίας...". Ευχαριστώ τον καθηγητή κ. Αλμπανίδη, ο οποίος μου έκανε γνωστή την ύπαρξη της παραπάνω επιγραφής.
33. Αντιφών, *Τετραλογία*, 2.
34. Gardiner, Norman: *Greek Athletics Sports and Festivals*. Macmillan, London 1910, p.505.
35. Ισοκράτης, *Περί Αντιδόσεως*, 181-185.
36. Μουρατίδης: *Ιστορία*, σελ.135.
37. Gardiner: *Athletics*, p.505.
38. Forbes, Clarence: *Greek Physical Education*. The Century Company, New York 1929, p.69. Για το θέμα αυτό βλ. Αλμπανίδης: *Ιστορία*, σελ.230. Μουρατίδης: *Ιστορία*, σελ.136.
39. Γαληνός, *Θρασύβουλος*, 33.
40. Αριστοτέλης, *Πολιτικά*, 1338β. Βλ. επίσης Αλμπανίδης: *Ιστορία*, σελ.230, 231.
41. Finley, Moses & Pleket, Henri Willy: *The Olympic Games: The First Thousand Years*. Chatto and Windus, New York 1976, p.92.
42. Αριστοτέλης, *Πολιτικά*, 1288β.
43. Young, David: *The Olympic Myth of Greek Amateur Athletics*. Ares Publishers, Chicago 1984, p.149.
44. Gardiner: *Athletics*, p.504.
45. Harris, Harold: *Greek Athletes and Athletics*. Hutchinson, London 1964, p.177.
46. Finley & Pleket: *Games*, p.88.
47. Πίνδαρος, *Ολυμπιονίκος*, 8, *Νεμεόνικος*, 4.
48. Πίνδαρος, *Νεμεόνικος*, 5. Βλ. επίσης Kyle, Donald: *Athletics in Ancient Athens*. Brill, Leiden 1987, p.143.
49. Πίνδαρος, *Νεμεόνικος*, 5.48-49. Βλ. Kyle: *Athletics*, p.143 n.116. Finley & Pleket: *Games*, p.91.
50. Gardiner: *Athletics*, p.505.
51. Gardiner: *Athletics*, p.504. Ξενοφών, *Απομνημονεύματα*, 2.1. Οι πρώτοι γυμναστές, σύμφωνα με τον Gardiner, ήταν παλιοί μεγάλοι αθλητές με επιτυχίες στους Πανελλήνιους αγώνες, ιδιαίτερα στα βαρέα αθλήματα.
52. Φιλόστρατος, *Γυμναστικός*, 14. Μετ. Αρχαία Ελληνική Γραμματεία (Κάκτος 1995).
53. Φιλόστρατος, *Γυμναστικός*, 14.
54. Φιλόστρατος, *Γυμναστικός*, 15.
55. Φιλόστρατος, *Γυμναστικός*, 25: ἔστω δὴ... φυσιογνωμικὴν τέ ἐπισκέφθω πᾶσαν.
56. Φιλόστρατος, *Γυμναστικός*, 47: Προσεκτέα δέ οὐδέ ταῖς τῶν γυμναστῶν τετράσιν, ὅφ' ὧν ἀπόλωλε τὰ ἐν γυμναστικῇ πάντα.

57. Γαληνός, *Θρασύβουλος*, 33.
58. Nieto Ibáñez, Jesús María: "Galen's Treatise Thrasybulus' and the Dispute Between Paidotribes' and Gymnastes'." in: 16 *Nikephoros* (2003), 147-156, p.149. Στο έργο αυτό του Nieto Ibáñez οφείλω τις παραπομπές στον *Θρασύβουλο* και στα *Υγιεινά*. Βλ. επίσης Decker, Wolfgang: *Ο Αθλητισμός στην Ελληνική Αρχαιότητα*. Παπαζήσης, Αθήνα 2004, σελ.217-218. Μετάφρ. Α. Μακατσώρη.
59. Γαληνός, *Υγιεινά*, 2, 9, 25 και 2, 11, 42. Βλ. επίσης Αλμπανίδη: *Ιστορία*, σελ.230.
60. Γαληνός, *Θρασύβουλος*, 1: *Σωματικής μὲν οὖν ὑγείας ἔνεκα φανερόν ὡς οὐδὲν ἄλλο γένος ἀθλιώτερόν ἐστί τῶν ἀθλητῶν. Ὡστ' εἰκότως ἂν τις εἴποι συγγενῶς ὀνομάζεσθαι τοὺς ἀθλητάς τε καὶ τοὺς ἀθλίους, ἦτοι γε ἀπὸ τοῦ ἀθλίου τῶν ἀθλητῶν προσαγορευθέντων ἢ ἀπὸ τοῦ ἀθλητοῦ τὴν προσηγορίαν τῶν ἀθλίων ἐσχηκότων ἢ κοινῶς ἀμφοτέρων καθάπερ ἀπὸ πηγῆς μιᾶς τῆς ἀθλιότητος ὀνομασμένων.*
61. Τυρταίος, *Αποσπάσματα*, 9.1-4, 9.3-4.
62. Πλάτων, *Πολιτεία*, 404α. Επίσης βλ. *Πολιτεία* 620. Αριστοφάνης, *Πλούτος*, 1161-1163. Αριστοτέλης, *Πολιτικά*, 1335β.
63. Ευριπίδης, *Αποσπάσματα*, 282. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την κριτική των αρχαίων συγγραφέων στους επαγγελματίες αθλητές βλ. Μουρατίδης: *Ιστορία*, σελ.409-417.

The nature of the duties of paidotribes and gymnastes in ancient Greece through the texts of ancient writers

Mouratidou, A.A., Anastasiou, A., Trikaliotis, D.

Aristotle University of Thessaloniki, D.P.E.S.S.

ABSTRACT

From the ancient authors it becomes apparent that paidotribes was the first trainer of the young athletes and that the profession of gymnastes arose at the same time with the rise of professional athletics and the special training. In fact, gymnastes appears little before or during Plato's time since the philosopher did not clearly distinguish between the two professions. Hence gymnastes was the coach of the professional athletes and his part was connected with the training of professional athletes and their success in some particular event. Such duties were obviously outside paidotribes' sphere who used to teach certain definite exercises to boys of different ages. It becomes clear from the ancient writers, that the art of paidotribes, by the time of Galen, became merely subordinate and ancillary to that of gymnastes.

Key words: paidotribes; gymnastes; professional athletes; ancient Greece; ancient authors.

Corresponding address:

Aikaterini Antigoni Mouratidou
Aristotle University of Thessaloniki
Department of Physical Education and Sport Science
Campus, 54124 Thessaloniki

E-mail:

moukaterina@gmail.com